

művészetét általában senki nem vonta kétségbe, a kritikának soha nem volt kedvence. Sokan még ma is a mai magyar próza — immár 35 éves — enfant terrible-jének tartják Csurbát, aki időnként — bár sokkal inkább egyes nyilatkozataiban, semmint szépirodalmi munkáiban — valóban nem riad vissza egy kis meghökkentésre törekvéstől. Gyakran vádolták már cinizmussal is, pedig ha jól odafigyelünk írásaira, akkor nem nehéz rájönnünk, hogy cinizmusa sokszor csak álarc, amellyel igazi érzelmeit — amelyeket nagy és távoli rokonához, Cocteau-hoz hasonlóan mintha egy kicsit restellne — leplezi. Néha azonban elárulja, „leleplezi” magát, terített lapokkal játszik (*Részeg áriák és duettek, Hármasság, A járdaszegély mellett*).

Befejezésül hadd szóljunk néhány szót a válogatásról, amelyet maga a szerző végzett — amint egyik legutóbbi nyilatkozatában elárulja — egy kissé játékosan-könnyelműen-felületesen, egy nagyon kicsit többet markolva a kelleténél. Így aztán bekerült a kötetbe néhány gyengébben sikerült írás is (*Metamorfozis, Lakók és ripacsok*). Egy írást viszont szívesen viszontláttunk volna a gyűjtemény élén: az ars poeticának tekinthető *A statiszták nevében* c. vallomást, amelyből kitűnik, hogy „kiknek és kikért” ír a *Nász és pofon* szerzője. Nagyobb elégedetlenségre azonban semmiképpen nem lehet okunk, bár valamivel szigorúbb rostálással még kedvezőbb képet kaptunk volna a középgeneráció egyik legtehetségesebb, legeredetibb hangú és humorú, folyton kísérletező kedvű elbeszélőjéről. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

BENKÓ ÁKOS

KAHÁNA MÓZES: ÍRATLAN KÖNYVEK KÖNYVE

Vannak bizonyos korok, amikor megszapornak az emlékiratok. Elegendő talán utalni a magyar irodalom XVII—XVIII. századi példáira, amikor nem csak a szerzők életútja bontakozott ki a művekből, de széles, átfogó kép tárult a társadalomra is. Említhetném a francia felvilágosodás korát is, melyben, úgy hiszem, hogy Rousseau „vallomásai” érték el a műfaj tökélyét. E „műfaj tökélyét” írtam, akarva, mert kérdésessé válhat mindkét szó: valóban irodalom-e az emlékirat, s ebből következően lehet-e tökéletes alkotás. Ugyanis keletkezésük kizárólagos szituációban figyelhető meg: a szerző megöregedvén — végigtekint életén —, ő, a híres-neves ember, akinek már puszta emlékidézései is irodalmi rangra tarthatnak számot. Míg korábban (Szent Ágoston — nálunk Veresmarti Mihály) azzal a céllal fogtak tollat, hogy „megtérésük históriájával” példát mutassanak, később már nem ez volt a cél: inkább hiteles, mélyen átgondolt, analizált korképet és személyes dokumentumot nyújtani át — a történelemnek és a mindig kíváncsi olvasóknak. Ihletéstől, költésztől, mesterkéeltségtől, irodalmi „kellékektől” mentes, szigorú ön-újrateremtés műfaj az emlékirat, dokumentumolvasmány.

S úgy tűnik, hogy ezek az esztendőök, mint történelmi környezet, ismét csak bölcsőivé válnak e műveknek: talán szüksége van a kor lelkiismeretének az ilyen önelemzésekre!

Az imént felsorolt kérdések miatt nehéz véleményt mondani ilyen alkotásról, legalábbis úgy, mint más *irodalmi* műről — itt cáfolhatatlan tényekkel állunk szemben —, legföljebb az író stílusát, szerkesztését, esetleg ezentúl szigorát (vagy netán kegyetlenségét) korához és önmagához — ítélni tudjuk meg. Szándékosan szoltam a Szent Ágoston-i példát mutatni akaró és a rousseau-i ön- és korföltáró emlékiratokról, mielőtt Kahána Mózes könyvéről beszélnék. Ő ugyanis a „jövendő fiatal olvasójának” ír, hogy az fogadja könyvét, mint valóságos tettek krónikáját, s merítsen belőle tapasztalatot — ugyanakkor, mintegy feledve ezt a példaadó célt, követi, talán önmagának is, fölbukkanó emlékeit, keresi s kimondja kora és élete problémáinak megoldásait. „Íratlan könyvek könyve” — ez még a harmadik szál, ami valóban

„életregénnyé” teszi a művet: az író kutatja elfeledett s meg nem írt témáit, melyek gyermek- és ifjúkorában beléivódtak. Én ezt a harmadik szálát érzem kissé zavarónak — ugyanis a csírában dermedt témák azzal nem kelnek életre, hogy itt megemlítdnek regénnyi terjedelem helyett néhány oldalban. S így elcsalta néha az olvasó figyelmét egy-egy epizódba virágzó részlet attól a megismerésszomjtól, amit maga Kahána is táplálni akart: vagyis látni, olvasni Kahána életre elindító húsz évét tisztán, kristályosan, hogy önmaga esendőségét is benne érezze! Ezzel nem azt akarom állítani, hogy a könyv hatástalan. Sőt! Valóban — mint az emlékezés során több „idézett tanú” is mondja: Kahána stílusa kitűnő, elevenítő, céljának nagyon is megfelelő. Filmszerű kiélezett képei a faluról, városról (Marosvásárhely), az emberekről (szülei, tanárai, Flórika, Netty, Fleissing János) néhol döbbenetesen. S összefoglalóan: bennem mély tiszteletet ébresztettek. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

ÖRDÖGH SZILVESZTER

TANULMÁNY

FÁBRY ZOLTÁN: KORPARANCS

Nehéz és kemény olvasmány ez az immár klasszikussá vált publicisztikai és tanulmánykötet. A reformáció vitairataira emlékeztet: átkot szóró, kérlelhetetlen szigorukra, leleplezni, meggyőzni akaró szenvedélyükre, pusztulást jövendülő látomásaikra, sors- és létközpontúságukra, eget és földet, pillanatot és örökkévalóságot, hazát és egyházat, eszmét és hétköznapokat együtt látó szemléletükre. A hajdan volt prédikátorok és a „stószí remete” is „az utolsó óra mondanivalóját” fogalmazták meg. Ki-ki a maga módján: a török és német, illetve a fasiszta veszély gondolatot és tetterőt bénító szorításában.

A szív és ész e figyelmeztető és parancskiáltásai ma már kordokumentumok. Fábry a *Korparancs*-ot a megjelenéskor, 1934-ben is annak tartotta: egyéni és társadalmi vonatkozásban egyaránt. Teljes joggal. Az írások egy ember fejlődését, változását példázák: „az embertestvériség dadogó, felgyúlt pátoszszólamaitól” a „valóságvállalás és valóságváltoztatás pozitívumáig”, az osztályharcig. És mindezt „korsíkon”, a világban történtek szükségszerű következményeként, ugyanakkor cseppként az egész tüköröző részeként is. Fábry egyéni útja nemzedéki út volt, annak ellenére, hogy e nemzedék kis csoport lehetett csupán: a kiválasztott és a lényegét tisztán látó keveseké.

A két nagy élménynek, 1914-nek és 1934-nek — melyek nélkül „a könyvnek egyetlen sora sem jöhetett volna létre” — s szinte állandó összefonódásuknak Fábry publicisztikai módszere szempontjából mélyebb, szimbolikus értelmű jelentése is van: az egyik a múlt volt, melyhez személyes élmények és kellő távlat birtokában lehetett közeledni, a másik a jelen, melynek megértéséhez s megértéséhez csak a múlt felé lehetett az értelem számára távlatot nyitni. Múlt és jelen, ám ugyanakkor osztály- és egyéni, nemzeti és európai sors elválaszthatatlanságának felismerése rejlik a világégest jelentő 1914 és a lokális jelenségekkel szolgáló 1934 ily hangsúlyos egymás mellé helyezése mögött, az a meggyőződés, hogy a múlt a jelen fényében válhat igazán tanulságossá, a jelen látszólag kiismerhetetlen tűnethalmaza pedig a múlt kórképeinek birtokában helyes diagnózis alapjává, az egyéni és osztály-, a nemzeti és európai sors egymás kölcsönhatásában vizsgálva érthetővé és irányíthatóvá. A „példákból, adottságokból, aprópókból és az irodalom dolgaiból” sikerült Fábrynak kihámozni a kor lényegét: „népe és földje mindennapjából ki nem szakadva és magát mégis a koráramlatok, változások nagyobb léghuzatába állítva”.

A kor rendkívüli volt: a munkásmozgalomban nagy diadalt ígérő, majd a németországi fordulat miatt váratlanul tragikus. A harcos előrenyomulás s a végveszélybe kerülés által szült ostromállapotban az ítélkezés a kérlelhetetlen szigor s az abszolút ér-